

Закордонний досвід управління розвитком промисловості на основі кредитних інструментів

У статті проаналізовано закордонний досвід управління розвитком промисловості на основі кредитних інструментів.

The article analyzes the international experience of development of industry based credit instruments.

Ключові слова: кредитні інструменти, розвиток промисловості.

Вступ. Можна неупереджено стверджувати, що Західна Європа і такі країни як США, Японія та Корея закладають підвалини історичного поступу промислового розвитку та глобальної індустріалізації. У свою чергу, в основу управління розвитком промислового виробництва, в цих державах покладено кредитні відносини, які в умовах динамічного росту обсягів споживання є чи не єдиним джерелом ресурсного забезпечення стійкості та стабільності функціонування промисловості. Актуальність дослідження кредитних інструментів, як ефективних засобів управління розвитком промисловості підтверджується працями багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, проблематикою управління розвитком промисловості на основі дослідження системи грошово-кредитного регулювання займались Анулова Г.Н., Дроздов Н.У., Дружилін Л.Н., Заблодська І.В., Горбенко Р.А., Конемори Х., Коюсай Ю., Целищев І., Иришев Б.К., Латкін А.П., Новиков А.Н., Суслина С.С., та інші. Результати їхніх доробок розкривають концептуальні засади здійснення грошово-кредитної політики. Проте, проблеми дослідження механізмів впливу кредитних інструментів на сталий розвиток промисловості, в основному, залишились поза увагою сучасної наукової думки.

Постановка завдання. Для розробки стратегії управління промисловістю в Україні необхідно провести дослідження та дати критичну оцінку зарубіжному досвіду розвитку промисловості. Метою даної роботи є дослідження позитивного досвіду розвинених країн та країн що розвиваються з використання кредитних інструментів у процесі регулювання промисловим розвитком.

Результати. Управління розвитком промислового виробництва використовували, як розвинені країни, так і ті країни, що розвиваються, використовуючи кредитні відносини, методологічною основою яких є кейнсіанська теорія. Активізацію даного процесу можна було спостерігати до середини 80-х років. Після чого позиція урядів більшості країн змінилася у бік зменшення подібного управління. На наш погляд, це пояснюється рядом недоліків подібної політики, крім того, наявністю в розвинених країнах ефективно функціонуючих ринкових позикових капіталів, які здатні в достатній мірі задовольняти потреби підприємств у кредитних ресурсах.

Для управління розвитком промисловості використовувалося всі різновиди кредитних інструментів які знаходяться в розпорядженні урядів і центральних банків (рис. 1.) прийнято ділити на: ринкові і адміністративні.

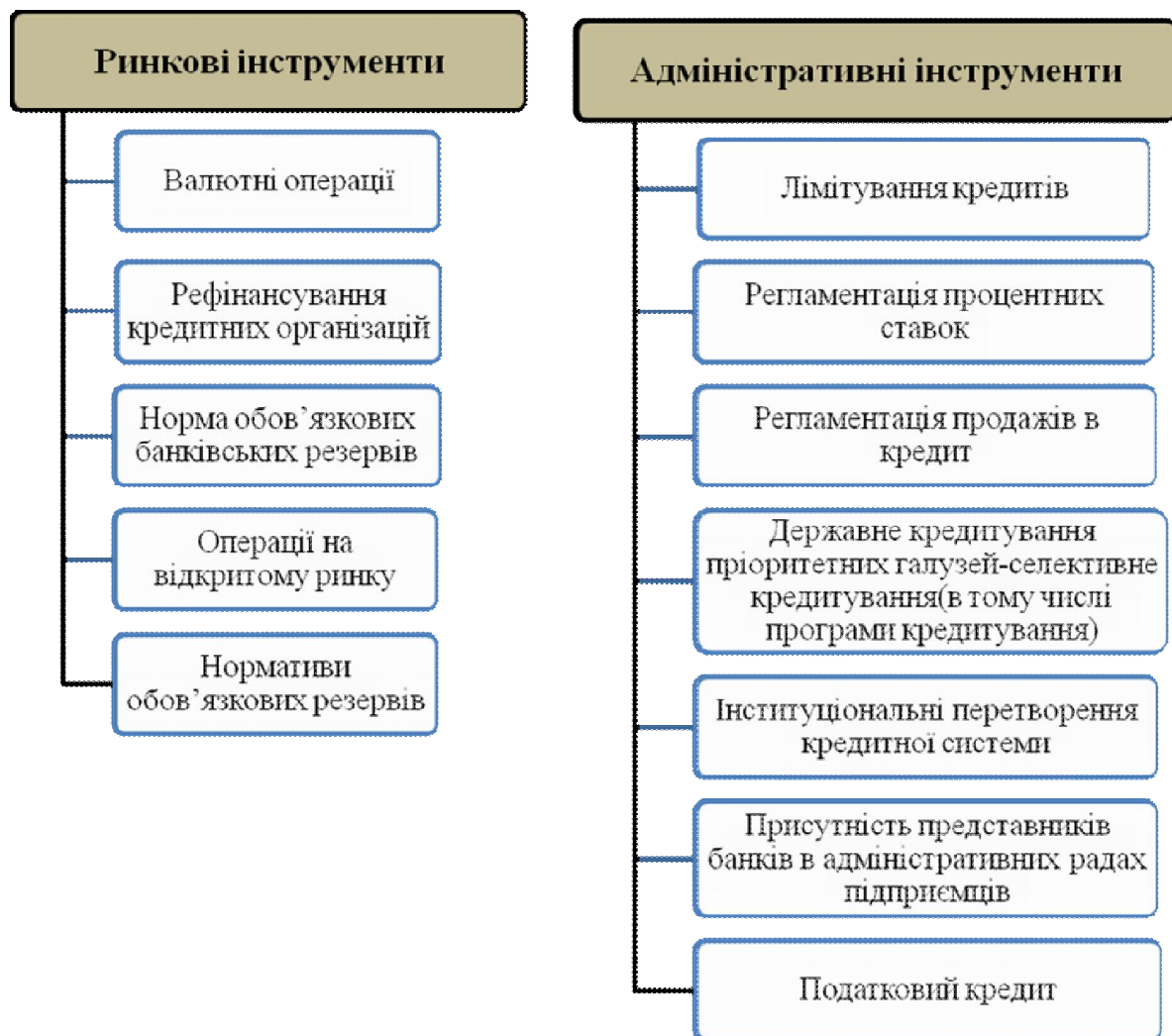

Рис. 1 Кредитні інструменти управління промисловістю використовувані в розвинених і країнах які розвиваються

Об'єктами впливу ринкових інструментів являється - банківська ліквідність, процентні ставки, девізна політика. Ці інструменти знаходяться в монопольному веденні Центрального Банку і до них відносяться, перш за все: валютні операції, рівень облікової ставки, норма обов'язкових банківських резервів, покупка і продаж цінних паперів на відкритому ринку. З використанням цих інструментів. Центральний банк впливає на грошову масу, рівень позикового відсотка і обсяг кредитування в країні.

За допомогою ринкових методів можливе регулювання загального обсягу капіталовкладень приватного бізнесу, через політику позичкового відсотка[10, с. 42]. В даний час все більший пріоритет віддається ринковим механізмам порівняно з адміністративними методами. Прикладом тому служить лібералізація банківського законодавства на початку 90-х років в ряді європейських країн (Австрії, Італії, Франції, Японії та ін)[11]. Але розгляду дії цих інструментів приділяється велика увага в сучасній літературі, тому ми віддамо перевагу не зупинятися на них докладно, а більшу увагу приділимо адміністративним інструментам.

До адміністративних інструментів відносять структурну політику (державні позики, селективне кредитування, регламентація продажів у кредит, втручання у встановлення норми відсотка) і втручання в кількісні категорії (лімітування кредитів, присутність представників банків в адміністративних радах підприємств). Максимально поширеними серед них є лімітування кредитів, державне регламентування процентних ставок, а також інституціональні перетворення кредитної системи та державні програми кредитування пріоритетних галузей, які надають структурні ефекти на виробничу систему. Крім того, Аннулова Г.Н. до числа основних адміністративних інструментів здійснення урядами країн що розвиваються селективної кредитної політики відносить: надання компенсації кредитно-фінансовим установам за кредитування пріоритетних галузей за допомогою пільгової облікової політики або зниження резервних вимог; фінансування різниці між депозитними і кредитними ставками за рахунок бюджетних відрахувань кредитно-фінансовим установам[3, с.108].

Серед адміністративних методів максимально поширеним є регламентація процентних ставок. Політика відсоткових ставок передбачає головним чином три цілі: сприяти зростанню промисловості шляхом помірно низьких процентних ставок на кредити, з іншого боку, стримувати інфляцію і

забезпечувати стабільність національної валюти на валютних ринках можна шляхом помірно підвищених відсоткових ставок. Активно застосовується селективна політика процентних ставок на користь пріоритетних секторів промисловості[9, с.71-72].

У Японії широке регулювання процентної ставки проводилося з 1959 по 1975 р, що зіграло важливу роль в масованому кредитуванні виробництва. Держава регулювала рівень відсотка по всіх видах внесків (лібералізація відсотка розтяглася на десятиліття). При цьому чітко простежується тенденція до підтримки відсотка на низькому рівні[8].

Відсоток по кредитах опинявся об'єктом досить жорсткого регулювання. Так, прайм-рейт (процентна ставка для першокласних позичальників) по короткострокових кредитах до 1959 року розраховувався так: до облікової ставки Банку Японії додавалася певна надбавка (маржа). Формально кожен банк це робив самостійно, але реально, в умовах щільного керівництва з боку Банку Японії по всіх основних питаннях кредитної політики цей розрахунок проводився за вельми активної участі держави. З 1959 року встановлювався нормативний прайм-рейт, прив'язаний до облікової ставки Центрального банку. Він узгоджувався в рамках Всеяпонської асоціації банківських організацій і по суті ставав обов'язковим. З 1975 року практика узгодження була припинена як не відповідна антимонопольному законодавству, і кожен банк почав встановлювати прайм-рейт сам. Прайм-рейт по довгострокових кредитах теж спочатку встановлювався фактично за єдиною формулою. Його нормативний рівень розраховувався, як процент по випуску банками довгострокового кредиту облігаціям плюс 0,9%[8].

В цілому значення політики низького відсотка в Японії полягала в тому, що вона дозволяла банкам акумулювати з невеликими витратами усе більш значні заощадження населення і використовувати їх для масованого кредитування виробників. Для останніх відкривалися широкі канали дешевого кредиту, який використовувався, насамперед, для розширення інвестицій[8].

У розвинених країнах до середини 70-х років використовується зниження вартості кредиту шляхом бюджетної боніфікації з боку казначейства. У загальній сумі позик частка кредиту за привілейованими ставками досить значна. Так, у Франції за 10 років (1970-1980 р.) Вона склала від 38 до 46% суми кредитів, наданих економіці. Кредити під пільгові відсотки певним секторам економіки з метою їх розвитку складали на початку 1985 року. У

Франції трохи більше 40% всієї сукупності кредитів економіки[9, с. 90]. Таким чином, процентній політиці відводилась помітна роль у структурній перебудові економіки.

У країнах, що розвиваються, так само проводилося жорстке адміністративне регулювання процентних ставок, шляхом встановлення урядами верхніх меж ставок за кредитами і депозитами, це було типовою ситуацією до початку структурних реформ. Наприклад, з 37 країн, що розвиваються обстежених МВФ на початку 80-х років, 20 з них мали негативні процентні ставки[3, с.98]. Така процентна ставка завжди використовувалася з адміністративним розподілом наявних ресурсів.

У Південній Кореї в 60-80-х роках також широко використовувалася регламентація процентних ставок. У період форсованого експортного розвитку уряд практично вдавався до дефіцитного фінансування, зберігаючи банківські процентні ставки на штучно заниженому рівні, наказувало приватним банкам направляти позикові кошти в ті сфери промислового виробництва, які вважались стратегічно важливими для розвитку національної економіки[12, с. 74]. Для заохочення підприємств, які експортували товари на суму понад 30 млн. доларів на рік, їм давалося право користуватися авансовими кредитами для фінансування виробництва та експортних витрат. Так, в 1980 р. ліцензії терміном на рік отримали 2208 компаній. За допомогою диверсифікованої процентної ставки влади в період експортної індустріалізації Південної Кореї перерозподіляли кошти на користь експортних галузей, надаючи їм субсидовані позики. Надання експортеру великої низькопроцентної позики залежало від його можливостей в отриманні акредитива від зарубіжних фірм. Держава, таким чином, фінансувала закупки експортними фірмами матеріалів, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, надаючи їм позики з 6 до 9% річних. Для закупівлі обладнання видавались позики в 12-16% річних[12, с. 79].

Наступним інструментом активно використовуваним було пряме лімітування кредитів - є стримування зростання грошової маси і одночасно надання можливості для фінансування пріоритетних секторів економіки за відсотковими ставками, штучно заниженими щодо рівноважної ринкової ціни. Ця політика носить селективний характер. Воно заохочує експорт, збільшення виробничих потужностей, промисловий розвиток закордоном, реалізацію великих проектів промислового профілю, і т.д. Таким чином, пряме лімітування

носить суто адміністративний характер. Цей метод за своєю метою може бути віднесений до структурних методів регулювання економіки[9, с. 115].

Цікавий у цій галузі досвід Японії. Ще в січні 1947 р. був створений державний фінансовий інститут, назву якого можна перевести як Фонд фінансування відновлення господарства (Фуккокін'ю Кінкі). У вищий орган (Раду) Фонду входили міністри фінансів і керівники інших економічних міністерств, а також представники приватного сектора. Виділення кредиту по лінії Фонду вимагало рішення Ради та уряду, а також схвалення консультативної Ради з кредитування в тому регіоні, куди направлялися кошти (регіональні ради формувалися з представників місцевої влади і приватного бізнесу). Пріоритетними об'єктами кредитування стали вугільна і сталеливарна промисловість, виробництво добрив, електроенергетика, які розглядалися як ключові для підйому економіки. У 1947 р. Фонд забезпечував 33%, в 1948 р. - 15% всіх кредитів галузям[8].

У березні 1947 р. японський уряд розробив рекомендації, або орієнтири для кредитних інститутів. Усі галузі були розставлені за ступенем важливості в спеціальній таблиці пріоритетів кредитування. Банк Японії взяв на себе роль організатора кредитів, що надаються разом цілим групам банків[8].

Пряме лімітування кредитів застосовувалося у Франції до 1987 р. після чого відбувся перехід до ринкових методів регулювання. Кредити розподілялися банками, що ставило їх у нерівні умови. Так сума пільгових кредитів в 1984 році становила 60% загального обсягу кредитів.

У Південній Кореї контроль над розподілом кредиту був важливим елементом системи пріоритетного фінансування експортних галузей[12, с. 40].

Велике значення в адміністративному регулюванні кредитних відносин являлося інституціональне перетворення кредитної системи. Так, в Японії з кінця 40-х років, уряд і Банк Японії разом з приватними кредитно-фінансовими інститутами приступили до здійснення, стратегічного курсу на створення міцної і надійної системи кредитування виробництва, в якій важливу роль відіграють як приватні, так і державні інститути. Можна виділити три основні складові цього курсу. По-перше, під керівництвом держави йшла робота щодо ліквідації поганих (неліквідних) активів. У цих цілях використовували й частину внутрішніх накопичень банків, зменшувався рівень їх статутних капіталів і т.д. По-друге, формувалася кредитно-фінансова система, заснована на поділі функцій між різними типами спеціалізованих кредитних інститутів.

Ідея полягала в тому, щоб кредитування всіх секторів економіки і всі види кредитування були забезпечені спеціалізованими інститутами, тобто, щоб були задоволені всі потреби у всіх видах кредиту. Третій напрямок стратегії формування кредитної системи - створення сильних інститутів державного кредитування та інвестування[8].

Розглянемо деякі з державних кредитних інститутів створених в Японії. Японський банк розвитку був створений в 1951 р. Мета - надання довгострокових кредитів галузям економіки з тим, щоб доповнювати і стимулювати кредити приватних банків. Весь капітал Банку належить державі. Більшу частину кредитних ресурсів забезпечують засоби рахунку довірчих фондів (який Банк також бере в кредит). Крім того, на цілі кредитування використовуються власні кошти Банку та кошти, що мобілізуються шляхом випуску облігацій. Головним чином Банк надає кошти для придбання, оновлення, а також ремонту обладнання. Крім кредитування, він може купувати облігації, гарантувати кредити приватних інститутів або перекуповувати їх права кредиторів, а також здійснювати капіталовкладення[8].

У країнах, що розвиваються найбільш поширеним засобом цільового спрямування кредиту були і залишаються організації фінансування розвитку. Вони завжди користувалися значною підтримкою іноземних донорів та кредиторів, як в рамках двосторонніх взаємини, так і на рівні міжнародних установ. Фактично всі країни, що розвиваються мали хоча б одну організацію фінансування розвитку, а найчастіше кілька, по одній на кожну пріоритетну галузь чи підгалузь. Наприклад, в Малайзії і Тайланді на них припадає менше 10% загальної суми отриманих кредитів, а в Мексиці та Турції - близько 30%. У Марокко три організації станом на 1987р. забезпечили більше 75% всього довгострокового кредитування економіки[3, с.111].

У Південній Кореї для вирішення проблеми нерозвиненості кредитної системи були створені урядові кредитні організації - Корейський банк реконструкції (1954 р.). Банк сільськогосподарської кооперації. Банк з кредитування середніх і малих промислових підприємств. Корейський банк реконструкції надає середньострокові і довгострокові позики промисловості, використовуючи з цією метою державні кошти та іноземні позики. Для кредитування малих і середніх промислових підприємств в 1961 р. був створений спеціальний банк, який видає переважно короткострокові позики. Заснована в 1967 р. Корейська фінансова корпорація; стала першим і єдиним приватним інститутом

довгострокового кредитування промисловості. Ця ж компанія здійснює спеціальне експортне фінансування, надаючи позики з 9% річних тобто за значно нижчими, ніж зазвичай, ставками. Для заохочення експорту засобів виробництва застосовуються ще більш пільгові позики - з 7% річних[12, с. 72]. У 1976 р. з метою сприяння експорту урядом був спеціально створений державний Корейський експортно-імпортний банк[12, с. 74]. Більшість країн вдаються до такого інструменту як, державні програми кредитування пріоритетних галузей. У Японії державне кредитування економіки, а також частина капіталовкладень здійснюються через спеціальну програму державних позик інвестицій, що отримала назву другого бюджету. Вона є, без перебільшення, однією з головних несучих конструкцій японської економічної моделі. Про масштаби державного кредитування японських фірм за часів економічного дива дають уявлення такі цифри. У 1955 р. в перший рік високих темпів зростання, на кредити державних інститутів в рамках програми позик і інвестицій припадало 13% всіх кредитів галузям економіки. Надалі їх частка знизилася, склавши в 1960 р. 7%, в 1965 і 1970 р. - 8%. У 70-ті роки вона знову стала рости: 1975 р. - 12%, 1980 р. - 14%[2].

Головне фінансове джерело програми позик та інвестицій, що забезпечує близько 80% всіх ресурсів - поштові заощадження населення. Велика частина вільних коштів поштово-ощадній мережі повинна в обов'язковому порядку переводитися (надаватися в кредит) на рахунок довірчих фондів. Інші джерела це державний пенсійний фонд, частина вільних коштів якого також в обов'язковому порядку переводиться на рахунок довірчих фондів; вільні кошти поштового страхового фонду; спеціальний бюджетний рахунок виробничих інвестицій; кредити приватних фінансових інститутів, які гарантуються урядом (як правило, це кредити державним підприємствам або фірмам, що належать до галузей підвищеної суспільної значущості, наприклад, електроенергетичним компаніям)[8].

Значна частина коштів програми, перш за все рахунки довірчих фондів, передається в кредит державним кредитним інститутам. Вони використовують для кредитування конкретних галузей і секторів економіки кожен у відповідності зі своєю сферою спеціалізації. Головні з них Японський банк розвитку; Японський експортно-імпортний банк; група інститутів, пов'язаних з кредитуванням малого бізнесу, насамперед Народна кредитна корпорація. Корпорація з кредитування малих і середніх підприємств. Корпорація зі

страхування кредитів малим і середнім підприємствам; інститути, пов'язані з кредитуванням окремих, в економічному відношенні відсталих регіонів; Корпорація з кредитування Хоккайдо і Тохоку; Корпорація з кредитування розвитку Окінави; інститути з кредитування відсталих галузей економіки, наприклад Корпорація з кредитування житлового будівництва. Корпорація з кредитування сільського, лісового і рибного господарства[8]. Державні кредитні інститути здійснюють кредитування на пільгових умовах - під низький відсоток і, як правило, на тривалий термін. Приблизно половина коштів надається на 20 років і більше. Разом з тим повернення коштів розглядається як найважливіша умова дії програми, як фактор, що забезпечує фінансову дисципліну всіх її учасників. Для позичальника неповернення коштів, одержаних по лінії Програми, означало б, по-перше, небезпека втрати джерела наданих на дуже вигідних умовах фінансових коштів, по-друге, втрату довіри не тільки державних, але і приватних кредитних інститутів[8].

По довгострокових (5 років і більше) фінансових коштів, наданих у рамках Програми державних інститутів, уряд щорічно складає План державних позик та інвестицій. З 1953 р. це робиться паралельно з роботою зі складання проекту бюджету. План складається з трьох частин: план обороту грошових коштів; орієнтири за джерелами фінансування; розподіл коштів за сферами використання. Для всіх зацікавлених сторін План покликаний дати відповідь на питання про те, з яких джерел і в якому співвідношенні буде забезпечуватися програма, яким чином будуть управлятися отримані кошти і скільки їх доведеться на кожен вступивши в неї державний інститут[8].

До подібного регулювання вдавалися і в більшості країн, що розвиваються. Урядові пільгові кредитні програми в країнах, що розвиваються зазвичай спрямовані на підтримку промисловості, державних підприємств, сільського господарства, дрібних і середніх підприємств житлового будівництва, експорту слаборозвинених регіонів. Селективна політика нерідко виростає в громіздку систему. Так, в Південній Кореї в один час налічувалося 221 офіційна кредитна програма[12, с. 67], на Філіппінах в 1986 р. - 49 програм в галузі сільського господарства та 12 в промисловості[3, с 108].

Важливе значення у регулюванні управління інвестиційною діяльністю в розвинених країнах в останні роки має податковий кредит. Як приклад можна привести інвестиційний податковий кредит в США, що існував в 60-70-і роки (7-10% вартості нового обладнання вираховується з податку на прибуток при

його придбанні з подальшою повною компенсацією вирахування протягом строку служби цього обладнання)[10, с.45].

Оцінений досвід розвинених країн у регулюванні кредитних відносин з метою розвитку економіки неоднозначна. Існують приклади успішно проведеної політики, що призвела до стрімкого розвитку економіки, такий приклад Японії. У країнах що розвиваються стало очевидним, що ці урядові заходи пов'язані з істотними витратами для всієї економіки і підриває нормальне функціонування всієї кредитно-фінансової системи. Г.Н. Аннулова виділяє наступні негативні моменти[3, с. 110]:

- так як відсоток за пріоритетними напрямками істотно нижче ринкових ставок в результаті виникають приховані субсидії. Ці суми покриваються за рахунок пільгових кредитів міжнародних організацій, бюджетних коштів, отримання більш високого відсотка з непріоритетних позичальників, зниження доходу за депозитами, скорочення прибутку кредитно-фінансових установ;

- результати селективної кредитної політики повністю залежать від здатності відповідальних осіб правильно ідентифікувати пріоритетні напрямки та контролювати кінцеве використання виділених ресурсів;

- виникнення сірого ринку, де особи, маючи доступ до пільгових кредитів, пере позичали кошти тим, у кого цього доступу немає;

- справжнім тягарем державних програм кредитування є несвоєчасне погашення позичальниками отриманих кредитів. За даними МБРР, в кінці 80-х років в середньому близько половини обсягу кредитів виданих організаціями розвитку не погашалося в зазначений термін. Причиною тому було те, що вони як правило не мали надійної інформації про своїх позичальників, дозволяли останнім здійснювати інвестиції в надто незначній частці власного капіталу, поганій кваліфікації кадрів.

Висновки. Досвід розвинених країн показує, що державні органи мають достатньо велику кількість коштів (як ринкових, так і адміністративних), що дозволяють направити кредитні ресурси на розвиток пріоритетних галузей і сфер економіки. Адміністративні інструменти мають чимало недоліків, але очевидно, що слаборозвинені фінансові ринки не можуть на перших порах самі забезпечити достатньо ефективного розподілу грошових ресурсів для цілей економічного розвитку. Тому адміністративне регулювання виявляється просто необхідним, тому що здатне досить істотно змінити структуру кредитних

потоків в країні. Отже, Україні необхідно детальніше вивчати закордонний досвід у цій галузі і намагатися поєднувати ринковий розподіл кредитних ресурсів з адміністративним на них впливом, до тих пір, поки в Україні не буде сформований ринок позичкових капіталів, здатний ефективним чином вирішувати проблему задоволення попиту підприємств промисловості в додаткових ресурсах.

Література

1. Про Концепцію державної промислової політики України: Указ Президента України від 12.02.2003 р. № 102 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 7. – Ст. 278.
2. Антологияэкономическойклассики: в 2-х томах. –М., 1991.-474с.
3. Анулова Г.Н. Денежно-кредитное регулирование: опытразвивающихся стран. – М., 1992. – 223с.
4. ДроздовН.У., КошечевА.А. Рыночная экономика в странах Западной Европы. – К.: УкрИНТЗИ, 1992. – 64 с.
5. Дружилин Л.Н. Япония: экономическое чудо. – СПб.: Питер, 2003. – 124 с.
6. Заблюдська І.В., Горбенко Р.А. Досвід формування промислової політики в країнах світу // Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту імені Володимира Даля. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля. – 2008. – №2(120). – С. 438-444.
7. Конемори Х., Коюсай Ю. Хрестоматия японской экономики. – Токио, 1990. – 255 с.
8. Целищев И. Японская модель роста: сбережение, кредитование, инвестирование// Мировая экономика и международные отношения. – 2001. - №5.
9. Иришев Б.К. Денежно-кредитная политика: концепция и механизм. – Алма-Ата, 1990. – 245с.
10. Латкин А.П. Теория и практика управления инвестиционными процессами в переходной экономике. – Владивосток, 2004. – 284с.
11. Новиков А.Н. Основы системы денежно-кредитного регулирования //Вестник ФА. – 2003. - №3(27).
12. Суслина С.С. просмышленность Южной Кореи (экономическое развития и социальные последствия). –М., 1988. – 210с.